

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

EEN ZACHT STILTE

Er is op deze wereld aan vele zaken gebrek. En dat weten wij ook wel. Ik behoef het u waarlijk niet te vertellen, dat er op het ogenblik een gebrek is aan arbeiders op allerlei gebied. Of dat er een gebrek, een ernstig en gevaarlijk gebrek is aan voedsel. Ernstig, omdat, hoewel er terecht geschreven staat, dat de mens niet alleen bij brood, niet alleen dus bij zijn maaltijden, zal leven — hij zonder dit voedsel op den duur in het geheel niet zal leven. Zonder het lichamelijke voedsel is, op den — niet eens zo lange duur, geen enkel geestelijk voedsel voor hem van waarde. Misschien vergeten we wel eens te veel dat iedere beschaving slechts bestaat bij de gratie van het voedseloverschot, dat de technische kant van die beschaving in staat is te produceren en dat gebrek aan de voor het levensonderhoud noodzakelijke voedingsmiddelen in korte tijd in staat is de mens tot een zeer on-menselijk niveau terug te brengen. Daarom is het een voor de mensheid als geheel en dus ook voor onze westerse beschaving zo gevaarlijke situatie, dat twee derden van de totale wereldbevolking nog altijd moet leven op een dieet, dat bepaald onvoldoende voor het gezonde leven moet worden genoemd en dat dus, om zijn gevaar voor de menselijke waardigheid, terecht on-menswaardig genoemd mag worden. Wie strijden wil voor een betere samenleving, voor een betere wereld, vindt hier een allereerste terrein, waar hij zijn krachten op beproeven kan. Een gevaarlijk terrein, omdat hij er tot de ontdekking zal komen, dat hij — zoals dit altijd weer bij grote stappen vooruit in de geschiedenis het geval was — daarbij overtuigingen en gevoelens zal moeten aantasten, die tot op dat ogenblik door velen voor principieel, of zelfs voor heilig werden gehouden.

Maar het is nu eenmaal niet anders: de cultuur heeft zich ontwikkeld op de overschotten van de produktie. Wat overigens geenszins wil zeggen, dat we hier met een automatisme te doen hebben en dat daar, waar grote overschotten zijn, ook noodzakelijkerwijs een hoge cultuur zal heersen.

Ik heb er in deze weinige ogenblikken geen behoefte aan me met u in een discussie te begeven over wat we nu precies onder cultuur moeten verstaan. We zouden het er waarschijnlijk toch niet over eens worden. Het is een van die vele woorden, die misschien wel voor elk mens een persoonlijke betekenis, een geheel eigen gevoelswaarde heeft. Zullen we het er ooit helemaal over eens kunnen worden wat we nu eigenlijk onder „liefde” verstaan? Of onder „haat”. Of zelfs maar onder „honger”? De betekenis van het woord ligt in het begrip, dat dit woord aanduidt en de betekenis van het begrip in de persoon, die het woord, als symbool daarvan hanteert. Dat is het, wat de gedachtenwisseling zo moeilijk maakt. Zouden we het er dan misschien wel over eens kunnen zijn, dat cultuur in elk geval direct en zelfs zeer direct iets met de persoon, met de persoonlijkheid van de mens te maken heeft? Dat cultuur iets is, dat bestaat uit de som, of beter gezegd misschien, uit de harmonische en disharmonische samenvloeiing van de begrips- en gedachtenwereld van alle mensen, die — zoals in dit geval de gangbare uitdrukking heel terecht zegt — aan deze cultuur „deel hebben”? Of wilt ge het nog iets anders uitgedrukt hebben: dat het geestelijk leven van ieder individueel mens uit een samenleving, een cultuurkring, een der bouwstenen is van het totale cultuurgebouw ervan?

Hoe grenzeloos belangrijk en hoe ontmoedigend onbelangrijk wordt dan de geestelijke wereld van ieder mens. Grenzeloos belangrijk, omdat zonder dit stukje eigen leven van elk menselijk wezen geen echte cultuur — en dat betekent: geen echte samenleving mogelijk wordt. Ontmoedigend onbelangrijk, omdat elk mens slechts zo'n klein onderdeel is van het grote geheel en hij zich er dus van bewust moet zijn, dat zijn bijdrage overeenkomstig klein moet zijn. Het is de oude vraag der gemakzuchtigen: „wat kan ik daar nu persoonlijk aan doen?” „Ik” ben immers zo onbetekenend, zo machteloos, dat mijn medewerking, dat alles wat ik doe of laat geen invloed heeft.

een uitzending voor de vara-microfoon van zondag 23 juli 1961

En het is evenzeer het oude antwoord, dat „kleine druppels water, kleine korrels zand, vormen oceanen en het brede strand”. Het antwoord, dat wijst op de grote verantwoordelijkheid, die elk levend mens in al zijn kleinheid en schijnbare onmacht draagt. Wel past het de mens nederig te zijn, maar hij mag ook trots zijn. Als zijn nederigheid de uitdrukking is van zijn maatgevoel, van zijn gevoel van onbelangrijkheid, mag zijn trots het uitvloeisel zijn van zijn gevoel van zijn diepe overtuiging, dat zijn individuele bestaan ondanks het onbelangrijke ervan, nimmer onbetekenend is — integendeel vol betekenis is. Als zijn nederigheid hem zijn beperkingen duidelijk doet zien, mag zijn trots hem ertoe brengen te beseffen, dat hij door zijn beperkte persoonlijke mogelijkheden tot hun volle recht te laten komen, het noodzakelijke onderdeel is van de cultuur van zijn tijd.

Het *noodzakelijke* onderdeel. Dat houdt in, dat het tot de plicht van ieder mens behoort, zichzelf te zijn of misschien is het beter te zeggen: zichzelf te worden. Want het zichzelf zijn is geen toestand, maar een voortdurend proces, maar een voortdurend groeien naar de vervulling van de mogelijkheden, die ieder onzer in zich draagt.

Een oude rechtsregel is, dat „tot het onmogelijke niemand is gehouden”. Van niemand wordt verlangd, mag verlangd worden, dat hij meer zou worden, dan zijn geaardheid en aanleg, de kracht van zijn geest en de scherpte van zijn intellect toelaten. Sinds dit beeld uit koninklijke mond over de radio geklonken heeft, kent welhaast ieder de opmerking van de rabbijn Soesja, dat als hem eenmaal rekenschap van zijn leven gevraagd zou worden, hem, als hij zou falen, beslist niet gevraagd zou worden, waarom hij niet Elia geweest was, maar waarom hij niet Soesja geweest — en ik zou nog liever zeggen — geworden was.

Kunnen wij dan ons-zelf worden en daarmee onze grootste taak in de menselijke samenleving van onze tijd vervullen? Ik weet het niet — maar wel weet ik, dat de mens veelal de neiging heeft om die taak te ontlopen. En dan op de bekende menselijke manier, die altijd zodanig is, dat hij, met een zekere schijn van rechtvaardiging kan zeggen: „maar daar kon ik toch niets aan doen? Hoe *wist* ik nu, hoe *kon* ik nu weten, dat ik *zó* moest worden? Niemand heeft me dat ooit verteld!”

Maar het is slechts een schijn van rechtvaardiging, want — en nu komt de tegenvraag — hoezeer hebben we *gepoogd* te weten te komen, wie we moesten zijn? Hebben we werkelijk getracht onszelf te peilen en de eeuwige wetten van de kosmos te lezen? Of hebben we alle pogingen gedaan om de mogelijkheid daartoe, de enige mogelijkheid daartoe te ontvluchten? Onze samenleving maakt dat ons wel heel gemakkelijk. Want ze heeft vrijwel niets meer overgelaten van die éne en enige mogelijkheid: de stilte.

We hebben de stilte uit onze wereld gebannen. In letterlijke en in figuurlijke zin. In letterlijke zin — want als ge een plaats op de wereld wilt vinden, waar ge nog slechts de stilte horen kunt, moet ge heel ver weg gaan. Overal dringt het geraas van onze techniek tot U door. Overal verdringt het door-

dringende geluid van de uiterlijke beschaving, de in-dringende geluidloosheid van de innerlijke cultuur. En in figuurlijke zin: want heerst niet overal om en in ons de eeuwige jacht naar de volgende belevenis? We hebben ons leven zo volgepropt met werk — o ja, ik weet het van mezelf: met o zo belangrijk en noodzakelijk werk! — dat het rumoer van de werkzaamheden de stilte van de inkeer overstemt. Letterlijk en figuurlijk hebben we ons in een zodanige positie gebracht, dat we de stilte niet meer behoeven te ontmoeten.

Niet meer *behoeven* te ontmoeten. — Want we vrezen de stilte, die het meest ontzagwekkende is, dat de mens kan ontmoeten. In de stilte — die werkelijke stilte, waar het geluid van onze technische verwatenheid evenzeer zwijgt als dat van onze geestelijke eigengereidheid — in die stilte staan wij, tijdelijke en geringe mensen, tegenover de tijdloze en majestueuze eeuwigheid.

Zijn niet uit deze stilte tot ons gekomen de grote, de grootste gedachten over de aard en de taak van de mens en de mensheid? Hoe duidelijk hebben de grote wetgevers van het geestelijke en zedelijke de zware hand van die stilte gevoeld. Denk aan Elia op Horeb, aan Christus in de woestijn en in de hof van Gethsemane, aan Boeddha in de wouden van India, aan Erasmus op de eenvoudigste plaats, waar de stilte spreken kan: in een hoekske met een boekske.

Kent ge de betekenis van de stilte, zoals die uit het verhaal van Elia tot ons spreekt? Misschien niet. Laat ik het U dan even mogen voorlezen, zoals het in het eerste boek der Koningen te vinden is:

En hij zeide: Ga uit en sta op dezen berg voor het aangezicht des Heren. — En zie, de Heer ging voorbij en een grote, sterke wind, scheurde de bergen en brekende de rotsen ging voor den Heer henen — doch de Heer was in deze wind niet. En na de wind kwam een aardbeving, maar de Heer was in de aardbeving niet. En na de aardbeving kwam een vuur; maar de Heer was ook in het vuur niet. En na het vuur kwam het suizen van een zachte stilte... En het geschiedde, als Elia dat hoorde, dat hij zijn aangezicht omwond met zijn mantel en uitging en stond in de ingang der spelonk. En zie, een stem kwam tot hem, die zeide: Wat doet gij hier Elia?

Enkele duizenden jaren zijn deze woorden oud en we behoeven over hun herkomst en hun historische waarde niet te twisten. Want het is buiten dit alles om duidelijk, dat reeds voor de oude schrijver, die ongetwijfeld een geestelijk leider van zijn beschaving was, dit vast stond: dat het hoogste, het grootste, het onzagwekkendste slechts in de stilte tot ons komen kan. In al het rumoer, in al het donderende en angstaanjagende lawaai, in alle gebeurtenissen, op zichzelf indrukwekkend en uitdrukkingen van de losgelaten krachten der natuur, is de diepste waarheid, de grootste kennis niet. Pas in de zachte stilte, in het suizen van de zachte stilte, komt het inzicht tot ons.

Het is dezelfde stilte, die in de woestijn heerst, waar, volgens het bijbelse verhaal, Christus zich voorbereidt op zijn predikende taak. Het is dezelfde inkeer tot de zachte stilte van de tropische bossen, die Boeddha in staat zal stellen, zoals ons in zijn levens-

verhaal verteld wordt, het diepste geheim van de kosmos te ontdekken: de bron van alle lijden en het Achtvoudige Pad om daar-aan te ontkomen.

Misschien is het voorbeeld van Boeddha nog wel het indrukwekkendste, omdat juist bij hem het zoeken van de stilte in zo krasse tegenstelling staat tot zijn leven daar voor: het leven van een rijk, oosters vorst aan een groot en levendig hof.

Onze grootste vijand in deze wereld van vandaag is het gebrek aan stilte. De grootste schuld, die onze samenleving — en dat is dus Uw en mijn schuld — ten opzichte van de mensheid op zich laadt is het verstoren van de stilte, zoals ik al eerder zei: letterlijk en overdrachtelijk. De eerste behoefte, die wij hebben is het terugkeren tot die stilte. In onze samenleving is dit niet eenvoudig en als we het willen doen, zullen we zelf daartoe de nodige maatregelen moeten nemen. We doen het ook wel. Is in feite dat-gene, dat de christen in zijn kerk, de huma-

nist in zijn zondagmorgenbijeenkomsten zoekt, niet in de eerste plaats die zachte stilte, waarin we de mensen van het eigen hart — boos en goed — kunnen horen en ze te meten aan de standaard van de eeuwige wetten, die ons alleen in diezelfde stilte duidelijk worden? Is het niet hetzelfde, wat wij in deze korte tijd hebben trachten te bereiken? Laat onze les van vandaag, gesproken met de woorden van Adama van Scheltema mogen zijn:

Leer U aan de stilte laven,
Waar het leven U geleidt;
Zij is Uw veil'ge haven,
Want zij is de grote gave
Van de eeuwigheid.

Sluit de stilte in Uw gaarde,
Wees in haar: gelukkig kind;
Al wie ze aan haar schoot vergaarde
Alle zaligen op aarde
Hebben haar bemind.

C. VAN RIJSINGE

Bijna iedereen kan tegenspoed verdragen. Maar als men het karakter van een mens op de proef wil stellen, moet men hem macht geven.

Abraham Lincoln

Een cynicus is iemand die overal de prijs van kent en nergens de waarde van.

Oscar Wilde

Lezen is voor de geest, wat gymnastiek is voor het lichaam.

Sir Richard Steele

Zeven steden, die bij zijn leven geen dak voor hem hadden, vochten om Homerus toen hij dood was.

Thomas Heywood

O vredestitcher, voor gij beproeft orde te brengen aan de wereld, maak vrede in uzelf.

Inayat Khan

mededeling

In verband met de vacaties zijn de bureaux van het Humanistisch Verbond en de Humanistische Luisterkring van 21 juli t/m 5 augustus 1961 gesloten.

Luistert U ook elke 1e dinsdag van de maand naar onze uitzending via de A.V.R.O.-microfoon?

Zie voor de juiste tijd ons overzicht van de komende lezingen.

natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om U het bewaren mogelijk en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen.

Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult U veel plezier beleven.

De prijs, die laag gesteld is, bedraagt f 1,95. Gireer het bedrag op postrekening 58 t.n.v. Humanistische Luisterkring het Woord van de Week te Utrecht.

Op het strand in Scheveningen. — Het is een wonderlijk rij-vaartuig, dat daar gereed staat, volbeladen met deftige heren. Een rank vaartuig op wielen, de zeilen in top. Nog een ogenblik, dan rijdt het weg, vóór de wind over het harde strand. Van Scheveningen naar Petten, 70 km in twee uur! De meesten herinneren zich dat tafereeltje nog van de geschiedenisles. Het speelde zich af rondom 1600. De uitvinder van de „zeilwagen” was Maurits’ „vestingbouwer” Simon Stevin. Als zodanig is hij de geschiedenis ingegaan. Maar heel weinigen weten, dat hij een van de belangwekkendste Nederlanders van zijn tijd is geweest en trouwens een van de „invloedrijken” van alle tijden. Wie was dan deze Simon Stevin? Hij werd geboren in Brugge in 1548. Hij stierf in 1620. Hij was boekhouder, kassier, professor in Leiden en medewerker van prins Maurits als vestingbouwer en administrateur van de domeinen. In al die functies heeft hij baanbrekend werk verricht. Hij werd gegrepen door de nieuwe ontwikkelingen van zijn tijd, door de vermetelheid van de zeevaart, de ontplooiing van de techniek, de bloei van het koopmanschap, de vestiging van de jonge Nederlandse staat, het ontstaan van een nieuwe maatschappij in de lage landen. Op al die gebieden is zijn scherp vernuft werkzaam geweest. Maar steeds is zijn theoretische denken daarbij gericht gebleven op de eisen van de praktijk. Een nuchtere Nederlander met een verbluffende originaliteit.

Hij gaf de interest-berekening een wetenschappelijke grondslag en publiceerde de eerste betrouwbare rente-tabel. Hij bepleitte de theoretische beoefening van de vestingbouwkunde, alsook de noodzaak van een wetenschappelijke vorming, niet alleen voor juristen en theologen, maar ook economen en ingenieurs. Als professor in Leiden bediende hij zich niet meer van het gebruikelijke latijn, maar van het Hollands. En dat betekende dat hij voor talloze termen zelf Nederlandse woorden moest scheppen.

Woorden die nu doodgewoon zijn, zoals hoofdstuk, beginsel, evenredigheid, driehoek, zijn door Stevin „uitgevonden”. Daarmee bracht hij de wetenschap tot de ontwikkelde leek.

Als medewerker van Maurits organiseerde hij de administratie der domeinen en ontwierp technisch verantwoorde vestingwerken; hij schreef over de bestuursorganisatie; in het voorbijgaan verbeterde hij de watermolen. Uitvoerig hield hij zich bezig met woningbouw en hij was de eerste stedenbouwkundige: hij ontwierp een doelmatig stadsplan, dat in Batavia later ook toegepast is, maar voor deze tropische stad was het uiteraard niet bestemd.

Ziedaar een veelzijdige geest. Maar toch vormt dit alles nog niet zijn hoofdwerk, want zijn grootste verdienste ligt misschien wel in zijn wis- en natuurkundige werkzaamheid. Hij bedacht het systeem van de tiendelige breuken, legde de grondslag voor de moderne algebra, verbeterde de driehoeksmeting, ontwikkelde de theorie van de krachten, de bewegingen op een hellend vlak, en de wetten van de val. Hij ontwierp de theorie van de vloeistofdruk en verklaarde het verschijnsel van eb en vloed. Bij elkaar waarlijk meer dan genoeg om hem één der grondleggers van de moderne wetenschap te noemen, één van de meest originele moderne mensen, en een uitzonderlijk vrije geest. En nu de vraag: Wat was het geloof van deze man? We weten het niet. In een tijd van voortdurende godsdiensttwisten is dat veelzeggend genoeg. Waarschijnlijk is hij rooms-katholiek gebleven. Maar zijn echte belangstelling ging blijkbaar uit naar de vragen van de levenspraktijk waaraan hij zijn theoretische gaven dienstbaar maakte. Daarbij werd hij gedreven door zijn onvermoeide pogen mens en wereld te verstaan met menselijke vermogens, door hem zelf kernachtig samengevat in de woorden die een program aanduiden: „Wonder en is gheen wonder.”

J. v. PRAAG.

lezingen voor de radio

- zo. 30 juli VARA 9.45 uur: P. Spigt: „Miskende rechten”.
- di. 1 aug. AVRO 15.30 uur: P. A. Pols: „Opvoeder en Psycholoog”.
- zo. 6 aug. VARA 9.45 uur: P. J. S. Swart: „Het behang”.
- zo. 13 aug. VARA 9.45 uur: Dr. A. Saalborn: Oude en nieuwe gestalten der persoonlijkheid.